

УДК 911.2.:502.63(210)

Кулаков В.В.

ТУРИСТСЬКІ РЕСУРСИ ПІВДНЯ МИКОЛАЇВЩИНИ

Розглянуто гуманістично-ландшафтознавчий підхід до використання гуманістичного ресурсного потенціалу ландшафтів у туристській діяльності. Запропоновано схему мереж альтернативних туристських маршрутів у регіоні.

The article discovers humanistic-landscape approach to the usage of humanistic resource potential of landscapes in recreation activities. The author also introduces the framework of networks of alternative tourist routs in the region.

Постановка проблеми. «Стратегічний план розвитку м. Миколаєва» [12] та аналогічний – Миколаївської області передбачає широке використання наявних рекреаційних та туристських ресурсів. Це пов'язане з тим, що Миколаївщина, зокрема її південна частина як регіон зі значною історико-культурною спадщиною, кліматичними умовами, сприятливими для оздоровчої рекреації, наявністю приморських і прилиманних узбережних і акваторіальних різнорангових ландшафтних комплексів (ЛК) має значні перспективи щодо економічно обґрунтованих та інвестиційно привабливих туристських проектів.

Мають прислужитися цьому й гуманістично-ландшафтознавчі дослідження гуманістичних ресурсних потенціалів (ГРП) краю і вже опубліковані напрацювання прикладного змісту [3]. Спектр гуманістичних питань, на які українські ландшафтознавці звертають увагу, дуже широкий, вважає М. Д. Гродзинський [11, с. 181]. Саме у цьому спектрі, на нашу думку, слід шукати туристичну привабливість гуманістично цінних природних і давнього освоєння антропічних ЛК у регіоні. На важливість гуманістично-ландшафтознавчих досліджень як складової гуманістичного

підходу у сфері туризму, на краєзнавчу наукову цінність – матеріальну сутність ГРП ЛК – звертає увагу В. М. Пащенко [8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти ресурсної та ресурсно-рекреаційної проблематики ґрунтовно висвітлені у класичних роботах географів В.С. Преображенського, О.О. Мінца, Л.Г. Руденка, В.П. Руденка, М.П. Крачила, М.С. Мироненка, І.Т. Твердохлебова, Л.О. Багрової, М.В. Багрова, Л.І. Мухіної, М.М. Сваткова, І.О. Горленко, І.І. Пірожника та ін.

Свій вклад у розвиток теоретичних та методологічних основ регіонального розвитку туризму внесли С.І. Дорогунцов, М.І. Долішній, А.П. Голиков та ін. українські географи. Класифікація туризму, запропонована О.О. Бейдиком, а також здійснена ним систематизація джерел інформації про рекреаційно-туристські ресурси і розширення уявлень про їх структуру, обґрунтовують пріоритети цього розвитку [1]. Напрямок розвитку географії туризму розглядає О. О. Любіцева [10, с. 96-98]. Вона також пропонує культурологічний підхід у географії [6], важливий для з'ясування геообразного концепту в гуманістичному ландшафтознавстві. Пріоритети історико-культурної спадщини як фактор розвитку регіонів висвітлює К.А. Поливач [9]. Типізацію регіонів України за ступенем розвитку рекреаційної діяльності обґрунтовує В.І. Новикова [7]. Ландшафтознавчий підхід щодо туристських ресурсів використовує С. В. Дутчак [5, с. 175]. Інші підходи визначені у працях картографів і медико-географів І.Ю. Левицького, В.О. Шевченка, ландшафтних архітекторів Т.Ф. Панченко, О.В. Лесика, істориків П.Т. Тронька, С.І. Поповича, О.М. Дзюби, економгеографів В.М. Юрківського, В.К. Євдокименка та ін.

Гуманістично-ландшафтознавчий підхід, прихильником якого є автор, зумовлений з'явою новітніх тенденцій в ландшафтознавстві, окреслених В.М. Пащенко [5, с. 64]. Цей підхід ґрунтується на поведінкових, перцепційних та ін. антропічних співвідносинах – об'єктом і суб'єктом яких є людина як складова, користувач і чинник певних станів ландшафту.

Гуманістично-ландшафтознавчі дослідження ГРП ЛК півдня Миколаївщини, зокрема територій давнього освоєння, а також – рекреаційного навантаження, змістовно розширюють діапазон туристських інтенцій і збагачують його новими атракціями, зокрема – *геообразними*.

Геообраз. Історико-культурні складові ГРП ЛК є матеріальною основою для створення *ландшафтних геообразів*. Геообраз відображає дослідницьке бачення – рефлексивне і перцептивне – ландшафтних реалій, зокрема геореалів минулого.

Геообраз – це сукупність яскравих зосереджених знаків, символів, ключових уявлень, які пізнавально-чуттєво, сутнісно і ціннісно описують реальні ландшафтні простори (урочища, місцевості, ландшафти-райони тощо).

Геообраз є втіленням *історичної цінності* матеріальних об'єктів, що збереглися в ландшафтах. Він відображає суб'єктивне бачення складових

ідеальної сутності територіально локалізованої цілісності, тобто ландшафтного комплексу. *Геообразне сприймання дослідником первинно-реальних гуманістичних цінностей ландшафтів, зокрема історико-культурних*, передбачає вихід за реалістичні межі досліджуваного у світ людських трактувань. Стосовно вихідної реальності – це *пізня надбудовна суб'єктивізована дійсність*, одна з багатьох можливих.

Створюваний дослідником і адаптований наратором-гідом рефлексивний геообраз постає перед туристами у вигляді привабливого конструкта завдяки спеціальним прийомам, які використовують психологи. Геообраз є підсилювачем уже існуючих атрактивностей об'єкта.

Геообраз «кімерійського міста». В межах м. Миколаєва з'явився новий, дуже привабливий туристський об'єкт – кімерійське місто. Його вже нарекли Степовою Троєю Миколаївщини [2]. Археологічна пам'ятка «Дикий Сад» є культурно-релігійним і торговельно-економічним осередком Середньої Європи XII-IX ст. до н. е., північно-причорноморським містом-портом доби легендарної Трої і Троянської війни. У світлі цих фактів і міркувань по-іншому виглядає згадування Гомером кімерійців: *«Там розташовані місто й країна людей кімерійських, хмарами й млою повиті...» («Одіссея», XI, 14-15).*

Тепер відкривається можливість створення геообразу, глибоко ретроспективного, праісторичного і привабливого – достойного для широкої репрезентації у туристській діяльності. Цей геообраз може стати підґрунтям місцевого етноісторичного *«проекту пам'яті»*, що вражатиме не менше, ніж відомі в Україні трипільські «протоміста». Такий проект, через створюваний тепер і підтримуваний у майбутньому художній геообраз міста, є спадкоємним щодо історико-культурних надбань тритисячолітньої історії. Він результативно працюватиме на розвиток туризму – не гірше торговельно-економічних та інвестиційних стратегій.

Історико-культурний каркас території півдня Миколаївщини. Разом із іншими об'єктами, які репрезентують історичну спадщину регіону – і з Національним історико-археологічним заповідником «Ольвія» включно, ландшафти давнього освоєння – і археологічна пам'ятка «Дикий Сад» (кімерійське місто) теж – складають історико-культурний каркас території. Аперцептивні моделі ГРП ландшафту, в яких дослідник конструює попередній досвід, – у вигляді своєрідної пам'яті через репрезентацію викопних решток, прадавніх жител, окремих городищ тощо – дуже важливі в туристсько-пізнавальному аспекті [4]. Таке моделювання – з використанням геообразного бачення історичної спадщини – дозволяє спрямувати туристичну діяльність в уже алгоритмізоване річище.

На півдні Миколаївської області одна з історико-культурних територій може бути визначена в таких межах: на півночі вона включає кімерійське місто у межах м. Миколаєва, на півдні, заході та сході – окреслена античними святилищами extra-urban (наявними чи умовними) на

острові Березані, Кінбурнській косі, Бейкуському мису, Гіпполаєвому мису (мис Станіслав) [4].

I.1.a. – Миколаїв-античний; I.1.б. – місто-корабельня; I.1.в. – Кімерійське місто; I.1.г. – Очаків-Алектор; I.1.д. – блок-форт «Майський». I.2.a. – Дикий Сад-Ольвія; I.2.б. – Аджигол; I.2.в. – Вознесенськ-губернський. I.2.г. – місто Борисфеніда (о. Березань); I.2.д. – «Стежка Аркаса». I.3.a. – Кінбурнська коса; I.3.б. – Гранітно-степове Побужжя; I.3.в. – каньйони р. Мертвоводу; I.3.г. – Тилігульський лиман; I.3.д. – Єланецький степ. I.4.a. – Кінбурнська коса + Мигійські пороги + Єланецький степ; I.4.б. – Очаківсько-Рибаківське узбережжя + Бузький Гард + РЛП «Приінгульський»; I.4.в. – Коблевське примор'я + каньйони Мертвоводу + заповідне ур. «Рацинська дача». II.1.a. – будь-який вид маршрутів; II.1.б. – екзистенціальне тіло Миколаєва. II.2.a. – шкільні та студентські екскурсії; II.2.б. – те саме, але попередньо замовлені; II.2.в. – практика студентів. II.3.a. – санаторії, бази відпочинку, пляжі – приморські та при лиманні; II.3.б. – риболовля (лимани), яхтинг (море, лимани, р. Південний Буг), скелелазання (Бузький Гард, р. Мертвовод), рафтинг (Мигійський каньйон). II.3.а. – круїз Бузьким та Дніпро-Бузьким лиманами з відвідуванням гирла Дніпра, Кінбурнської і Тендрівської коси, о. Березані, Ольвії; II.3.б. – відвідування атрактивних об'єктів за вибором як підсумок комунікативних заходів (конференцій, фестивалей тощо). III.1.a. – археологічні; III.1.б. – козацької минувшини III.1.в. – белігеративні ЛК; III.2.a. – екосередовищні кризи у минулому; III.2.б. – індустріальні ЛК. III.3.a. – РЛП Миколаївщини; III.3.б. – потенційні природоохоронні та екомережні об'єкти; III.4.a. – маршрути всіх видів. IV.1.a. – extra-urban; IV.1.б. – храм Деметри; IV.1.в. – топоси Ахілла; IV.1.г. – Ексампей. IV.2.a. – Святослав на Білобережжі. IV.3.a. – Гілея. IV.4.a. – Геракл у Гілеї.

Рис. 1. Схема використання ГРП ЛК в альтернативних туристсько-екскурсійних маршрутах

Структурними територіальними елементами каркасу мають бути визначені історичні і гуманістично цінні ЛК. Такими – ключовими – топосами історико-культурного каркасу ландшафтів слугуватимуть відомі пам'ятки археології ольвійської хори по обох берегах Бузького лиману та на північному березі Дніпро-Бузького лиману: Широка Балка, Руська коса,

Лимани, Лупареве, Велика Корениха, Мала Корениха, Стара Богданівка, Козирка, Кателине, Прибузьке, Дніпровське, Аджигол та інші. Стрижнем цього історико-культурного каркасу має слугувати умовна вісь: «урочище Дикий Сад – Ольвія».

Альтернативні туристські маршрути. З урахуванням гуманістично-ландшафтознавчих досліджень, які пропонують певні – змістово геообразні – моделі використання ГРП території, можливо створення різнофункціональних мереж регіональних екскурсійно-туристських маршрутів. Поєднуючи усталені форми туристської індустрії з новим баченням ландшафтних реалій, вони креативно суміщують гуманістично спрямовані, проте ландшафтоцентричні ідеальні – емоційні, пізнавально-чуттєві та виховні аспекти туристичної діяльності з економічним зміцненням регіону. Цьому сприяє підкреслена у пропозиціях атрактивність маршрутів і поширена у свідомості топофільність об'єктів. Одним із прикладів такого підходу є схема мереж альтернативних туристських та екскурсійних маршрутів, у якій використання для туристичних цілей регіональних особливостей природних і антропічних ЛК поєднане із залученням різноманітного краєзнавчого матеріалу [3] (рис. 1).

I. Геопросторові часово-визначені.

1. **Точкові** (кілька годин). Маршрути проводять у межах міст (Миколаєва, Очакова). Основне завдання тематики маршрутів – виокремити гуманістично значущі природні та історико-культурні особливості урбанізованого середовища.

2. **Локальні** (одноденні). Маршрути місцевого призначення, об'єкти яких розташовані поблизу туристичного центру.

3. **Регіональні** (1-2 дні). Такі, що визначають атрактивність екосередовищних складових території.

4. **Міжрегіональні** (5-7 діб). Призначені для всебічного ознайомлення з різноманітністю, контрастністю, мальовничістю, естетичною привабливістю краю, його історико-культурною спадщиною, поліетнічним наповненням. Значною мірою спроможні використати утилітарні й неутилітарні складові гуманістичного ресурсного потенціалу ландшафтних утворень. Поєднують у собі регіональні.

II. Функціональні. Такі, що мають певне призначення, мету.

1. **Наративно-естетичні:** пленер як засіб для виявлення креативних здібностей учасників (маршрут будь-якої форми); для визначення власної екзистенції щодо об'єкта.

2. **Дидактично-навчальні:** шкільні екскурсії в рамках освітніх краєзнавчих програм (точкові, локальні); те саме, але на замовлення (регіональні); практика студентів (бажано міжрегіональні).

3. **Рекреаційно-оздоровчі:** пасивні: санаторії, будинки відпочинку (Очаківська, Рибаківська, Чорноморська зони), пляжі (приморські, прилиманні бузькі, дніпро-бузькі, березанські, тилігульські, кінбурнські; активні: риболовля (лимани, ставки), яхтинг (лимани), альпінізм

(Південноукраїнськ, Мигія, каньйони Мертвоводу, гирло р. Корабельної), рафтинг (пороги Південного Бугу).

4. **Презентаційні** (для делегацій, бізнесменів, науковців, іноземних гостей):

III. Тематичні. Враховують пізнавально-чуттєву зацікавленість туристів.

1. *Історичного дискурсу:* археологічні, козацької минувшини, новітньої історії.

2. *Екологічного дискурсу:* інтерпретація і реконструкція на прикладі певних ландшафтних утворень екосередовищних криз у минулому (неоліті, бронзовому віці, скіфському часі); антропогенний вплив на екосередовище теперішнього часу (Південноукраїнська АЕС-ГАЕС, спроба перекриття Дніпро-Бузького лиману та будівництва каналу Дунай – Дніпро, забруднення довкілля, футурологічні прогнози) – сумісно з локальними маршрутами.

3. *Екомережного дискурсу:* регіональні ландшафтні та національні природні парки; природоохоронні та потенційно екомережні об'єкти місцевого значення.

4. *Культурологічного дискурсу.* Використовують маршрути всіх видів.

IV. Нетрадиційні (парарекреаційні). Локальні, регіональні й точкові в межах інших форм маршрутів.

1. *Сакральні.* 2. *Подійні.* 3. *Проподійні.* 4. *Міфогенетичні.*

Кожний маршрут відцентрований щодо певного ландшафтного геообразу (геообразів), яке містить (містять) у собі унікальність за будь-якого дискурсу. Атрактивність конкретного маршруту залежить від геообразної текстуальності (палімпсесту місцевості). Надзавданням такої рекреаційно-туристичної діяльності є спроможність викликати в рекреантів, туристів, екскурсантів почуття зачарованості краєм запропонованими геообразами природних (заповідних) і антропічних (давнього походження) ЛК, стійких у геокультурному полі. Саме геообразна інтерпретація надає рекреаційно-туристичним об'єктам, багатих гуманістичностями, певних смислів, створює текст для осмислення, відтак – нездетермінований усесвіт.

Отже, використання геообразної концептуальності – багатогранної і різнопрофільної – до мереж альтернативних туристських маршрутів дозволить залучити максимальну кількість клієнтів.

Висновки. Для півдня Миколаївщини є всі підстави для подальшого розкриття ресурсно-рекреаційного і ресурсно-туристського потенціалів. Цьому мають прислужитися напрацювання гуманістично-ландшафтознавчого змісту. Створюваний тепер і підтримуваний у майбутньому художній геообраз Кімерійського міста по-новому репрезентує Миколаїв як осередок давніх урболандшафтів – «Степову Трою» Північного Причорномор'я. Насичені геообразами, археологічні пам'ятки історико-культурного каркасу території спалахують яскравими барвами античної спадщини. Екосередовищні складові ГРП ландшафтів –

узбережні приморські і прилиманні та акваторіальні ЛК, заповідні ЛК національного природного парку «Білобережжя Святослава» і РЛП «Кінбурнська коса» – сприяють активному і пасивному відпочинку туристів і рекреантів.

1. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України. Методологія та методика аналізу, термінологія, районування : [монографія] / О. О. Бейдик. — К. : ВПЦ «Київський університет», 2001. — 395 с.
2. Горбенко К. В. Степная Троя Николаевщины / К. В. Горбенко, Ю. С. Гребенников, А. И. Смирнов. — Николаев : Изд-во Ирины Гудым, 2009. — 31 с.
3. Кулаков В. В. Новий підхід до формування туристських маршрутів Миколаївщини / В. Кулаков, А. Кулаков, О. Новосолова // *Ландшафти і сучасність* : [зб. наук. пр. / укл. Пашенко В. М., Денисик Г. І.]. — К. ; Вінниця : Гіпаніс, 2000. — С. 274—278.
4. Кулаков В. В. Гуманістичний ресурсний потенціал ландшафтів : окреслення проблеми / В. В. Кулаков // *Київський географічний щорічник* : [наук. зб. / гол. ред. Пашенко В. М.]. — Вип. 6. — 2006. — К. : КВ УГТ, 2006. — С. 151—165.
5. *Ландшафтознавство : традиції та тенденції*. Матеріали міжн. наук. конф., Львів, 8—12 верес. 2004 р. — Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2004. — 284 с.
6. Любіцева О. О. Місце географії культури в системі географічних наук та її структура / О. О. Любіцева // *Укр. геогр. журн.* — 2009. — № 2. — С. 48—51.
7. Новикова В. І. Типізація регіонів України за ступенем розвитку рекреаційної діяльності / В. І. Новикова // *Укр. геогр. журн.* — 2007. — № 1. — С. 43—47.
8. Пашенко В. М. Землезнання. Методологія природничо-географічних наук. Книга перша / В. М. Пашенко. — К. : Б. в., 2000. — 318 с.
9. Поливач К. А. Історико-культурна спадщина як фактор розвитку регіонів та населених місць України / К. А. Поливач // *Укр. геогр. журн.* — 2005. — № 1. — С. 55—62.
10. Україна : географічні проблеми сталого розвитку : [зб. наук. пр. у 4-х т. / відп. ред. Шищенко П. Г.]. — К. : ВГЛ Обрії, 2004. — Т. 2. — 388 с.
11. Україна : географічні проблеми сталого розвитку : [зб. наук. праць у 4-х т. / відп. ред. Шищенко П. Г.]. — К. : ВГЛ Обрії, 2004. — Т. 1. — 328 с.
12. <http://www.gorsovet.mk.ua>